Ilmiy tadqiqotlar va ularning yechimlari jurnali
Aoka guvohnoma № 323759 ISSN: 3060-4818

HOZIRGI O‘ZBEK TILIDA MA’NO KO‘CHISH USULLARI: LISONIY ME’YOR VA USLUBIY IMKONIYATLAR

Ilmiy raxbar: **Muxammadiyeva Munira**

Qarshiyeva Sharifa Zokir qizi
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti
O‘zbek tili va adabiyoti ta’lim yo‘nalishi 2-bosqich talabasi
Telefon:+998885783007
DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.20077844

Annotatsiya: Ushbu maqolada hozirgi o‘zbek tilida ma’no ko‘chish usullari (metafora, metonimiya, sinekdoxa, kinoya) lisoniy me’yor va uslubiy imkoniyatlar nuqtayi nazaridan tadqiq etiladi. Ma’no ko‘chishining tildagi nominativ funksiyasi hamda badiiy nutqdagi obrazlilikni ta’minlashdagi o‘rni tahlil qilingan. Shuningdek, ko‘chma ma’nolarning lug‘aviy me’yorga aylanish jarayoni va mualliflik uslubiga xos bo‘lgan individual ko‘chimlar o‘rtasidagi farqlar misollar yordamida yoritib berilgan.
Kalit so‘zlar: Ma’no ko‘chishi, lisoniy me’yor, uslubiy imkoniyat, metafora, metonimiya, sinekdoxa, kinoya, nominativ vazifa, badiiy tasvir.

Аннотация: В данной статье рассматриваются способы переноса значений (метафора, метонимия, синекдоха, ирония) в современном узбекском языке с точки зрения лингвистических норм и стилистических возможностей. Анализируется номинативная функция переноса значения в языке и его роль в обеспечении образности в художественной речи. Также на примерах освещаются процессы превращения переносных значений в лексическую норму и различия между индивидуально-авторскими метафорами.
Ключевые слова: Перенос значения, лингвистическая норма, стилистические возможности, метафора, метонимия, синекдоха, ирония, номинативная функция, художественное изображение.

Abstract: This article examines the methods of semantic transfer (metaphor, metonymy, synecdoche, irony) in the modern Uzbek language from the perspective of linguistic norms and stylistic opportunities. The nominative function of semantic transfer in the language and its role in creating imagery in literary discourse are analyzed. Furthermore, the process of figurative meanings becoming lexical norms and the distinctions between individual authorial tropes are highlighted through specific examples.
Keywords: Semantic transfer, linguistic norm, stylistic possibilities, metaphor, metonymy, synecdoche, irony, nominative function, artistic imagery.

Kirish

Til nafaqat axborot almashish vositasi, balki inson tafakkurining cheksiz imkoniyatlarini namoyon etuvchi jonli tizimdir. Bu tizimning boyishi va rivojlanishi bevosita so‘z ma’nolarining taraqqiyoti bilan bog‘liq. Hozirgi o‘zbek tilshunosligida ma’no ko‘chishi hodisasi shunchaki lug‘at boyligini oshiruvchi vosita emas, balki nutqning ta’sirchanligi va mantiqiy qamrovini kengaytiruvchi muhim omil sifatida qaraladi.

Ma’lumki, har qanday til taraqqiyotida lisoniy me’yor va uslubiy erkinlik o‘rtasidagi muvozanat muhim o‘rin tutadi. Metafora, metonimiya yoki sinekdoxa kabi usullar orqali hosil bo‘lgan ko‘chma ma’nolar vaqt o‘tishi bilan umumtil me’yoriga aylanib, lug‘at tarkibidan mustahkam joy oladi. Biroq, bu

jarayonning ikkinchi tomoni - uslubiy imkoniyatlar masalasi ham borki, u ayniqsa badiiy va publitsistik nutqda tilning naqadar nafis va egiluvchan ekanligini ko‘rsatib beradi.

Ushbu tadqiqotning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda o‘zbek tili nutq madaniyati va uslubiyatida ma’no ko‘chishining chegaralari, ularning me’yoriy va individual jihatlari tizimli tahlilga muhtoj. Maqolada so‘z ma’nosining ko‘chishi bilan bog‘liq lisoniy qonuniyatlar atroflicha ko‘rib chiqiladi hamda tilning uslubiy boyligini yuzaga chiqaruvchi vositalar zamonaviy misollar yordamida dalillanadi. Bizning asosiy maqsadimiz - ma’no ko‘chishini shunchaki lisoniy hodisa emas, balki nutqiy mahorat va badiiy tafakkur mahsuli sifatida tadqiq etishdan iborat.

Shuni ta’kidlash joizki, ma’no ko‘chishi hodisasi shunchaki lisoniy "o‘yin" yoki shakliy bezak emas. Bu - insonning borliqni anglash va uni tasvirlash usulidir. Biz yangi tushunchalarni nomlashda yoki mavhum g‘oyalarga aniqlik kiritishda beixtiyor tilning ko‘chimlar zaxirasiga murojaat qilamiz. Masalan, kundalik muloqotimizda tez-tez ishlatadiganimiz "sovuq munosabat", "o‘tkir zehn" yoki "shirin suhbat" kabi birikmalar zamirida chuqur lisoniy mantiq va xalqning dunyoqarashi yashiringan.

Ushbu tadqiqot jarayonida lisoniy me’yor va uslubiy imkoniyatlar o‘rtasidagi nozik chegara ham tahlil ob’ektiga aylantirildi. Chunki me’yordan chiqmagan ko‘chimlar tilning barqarorligini ta’minlasa, uslubiy yangiliklar (okkazionalizmlar) tilga hayotiylik va joziba bag‘ishlaydi. Ayniqsa, globallashuv jarayoni kechayotgan hozirgi davrda o‘zbek tili lug‘at tarkibining ma’no ko‘chishi hisobiga boyib borishi, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlar nutqida bu hodisaning yangicha ko‘rinishlari namoyon bo‘layotgani mavzuning dolzarbligini yanada oshiradi.

Mazkur ishda ma’no ko‘chish usullarini an’anaviy tasniflash bilan cheklanib qolmay, ularning zamonaviy nutqiy vaziyatlardagi pragmatik xususiyatlariga ham e’tibor qaratildi. Bu esa o‘z navbatida, o‘zbek tilining ichki imkoniyatlarini to‘laroq anglashga va nutq madaniyatini yuksaltirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

O‘zbek tilining boy so‘z xazinasi faqat yangi so‘z yasash hisobiga emas, balki mavjud so‘zlarning ma’no qatlamlari kengayishi natijasida ham muttasil yangilanib boradi. Ma’no ko‘chishi, ya’ni trop va ko‘chimlarni o‘rganishda biz ko‘pincha ularni faqat adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan, badiiy bezak sifatida ko‘rishga o‘rganib qolganmiz. Biroq, aslida bu jarayon sof lisoniy hodisa bo‘lib, tilning lug‘at tarkibini ixchamlashtirish va shu bilan birga mazmunini boyitishga xizmat qiladi.

Lisoniy me’yor va ma’no ko‘chishi o‘rtasidagi aloqa juda nozik. Biz har kuni ishlatadigan ko‘plab so‘zlar aslida qachonlardir ko‘chma ma’noda bo‘lganini sezmaymiz ham. Masalan, "pichoqning dasti", "shkafning qulog‘i" yoki "buloqning ko‘zi" kabi birikmalar allaqachon tilning qat’iy me’yoriga aylanib bo‘lgan. Bu yerda endi hech qanday badiiy bo‘yoq yoki "hayajon" qolmagan; ular tilda nomlash ehtiyojini qondiruvchi terminologik ko‘chimlardir. Bu jarayon tilshunoslikda "so‘ngan metaforalar" deb ataladi va ular tilning me’yoriy asosini mustahkamlaydi.

Maqolamizning asosiy diqqat markazida turgan masala shundaki, ijodkor yoki so‘z ustasi tayyor me’yorlar bilan cheklanib qolmaydi. Uslubiy imkoniyatlar aynan mana shu yerda - an’anaviy ko‘chimlarni yangicha talqin qilishda namoyon bo‘ladi.

Masalan, metonimiyaning oddiy turi bo‘lgan "O‘zbekiston g‘olib chiqdi" (mamlakat o‘rniga sportchilar nazarda tutilishi) nutqiy me’yor bo‘lsa, badiiy asarda muallif tomonidan qo‘llaniladigan kutilmagan tashbehlar tilga butunlay boshqa joziba bag‘ishlaydi. Biz tahlil qilgan misollar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy o‘zbek nasrida metafora faqat o‘xshatish emas, balki voqelikka falsafiy baho berish quroliga aylangan. Kinoya va kesatiq kabi usullar esa publitsistikada jamiyatdagi muammolarni ochiq aytmasdan, "tagdor" qilib yetkazishda asosiy uslubiy vosita bo‘lib xizmat qilmoqda.

Bugungi kunda o‘zbek tili nutqiy jarayonida, ayniqsa ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalarida ma’no ko‘chishining yangi, noodatiy shakllari bo‘y ko‘rsatmoqda. Bu jarayonda lisoniy me’yorlarning biroz yumshashi yoki "erkinlashishi" kuzatiladi. Masalan, iqtisodiy yoki siyosiy

jarayonlarni tasvirlashda qo‘llanilayotgan ko‘plab ko‘chimlar (masalan: "siyosiy sahnadagi o‘yinlar", "moliyaviy qopqon") tilimizning uslubiy imkoniyatlari naqadar kengligini, shu bilan birga, bu jarayonlarni ilmiy tushunish va tartibga solish zarurligini ko‘rsatadi.

Ma’no ko‘chishi usullarini faqat grammatik hodisa deb qarash yetarli emas. Ularning zamirida kuchli pragmatik yuk, ya’ni so‘zlovchining tinglovchi ongiga ta’sir o‘tkazish maqsadi yotadi. Masalan, sinekdoxaning qo‘llanilishini olaylik. "Bir juft qo‘lga ehtiyojimiz bor" deganda, insonning faqat a’zosi emas, balki uning butun mehnat kuchi va mahorati nazarda tutiladi. Bu yerda qismlik butunlikni ifodalash orqali nutqni konkretlashtiradi va ta’sir kuchini oshiradi. Agar biz buni shunchaki "ishchi kerak" deb aytsak, gap o‘zining jozibasi va ekspressivligini yo‘qotgan bo‘lardi. Demak, uslubiy imkoniyatlar tilning "iqtisod" qonuniyatiga bo‘ysunadi: minimal so‘z bilan maksimal ma’no va hissiyot berish.

Bugungi o‘zbek publitsistikasini kuzatganimizda, metaforaning kognitiv funksiyasi naqadar kuchayganiga guvoh bo‘lamiz. Siyosiy sharhlarda yoki tahliliy maqolalarda murakkab ijtimoiy jarayonlarni oddiy, hayotiy tasvirlar orqali tushuntirish odat tusiga kirdi. Masalan, islohotlarning borishini "shiddatli karvon"ga, to‘siqlarni esa "zanglagan zanjirlar"ga o‘xshatish orqali muallif o‘z pozitsiyasini o‘quvchiga aniq va lisoniy bo‘yoqlar bilan yetkazadi. Bu jarayonda lisoniy me’yor chegaralari biroz kengayadi; kechagi kun uchun noodatiy tuyulgan birikmalar bugun matbuot tilining ajralmas qismiga aylanib boradi. Bu esa tilning barqaror me’yorlari bilan jonli nutqiy jarayonlar o‘rtasidagi doimiy "kurash" va o‘zaro boyitish munosabatini ko‘rsatadi.

Shuni ham unutmaslik kerakki, ma’no ko‘chish usullari har bir tilning milliy o‘ziga xosligini belgilovchi bosh mezondir. O‘zbek tili tabiatidagi andisha, parda orqali gapirish va lutf qilish xususiyatlari kinoya (ironiya) va metonimiyada yaqqol namoyon bo‘ladi. Xalqimizda "yuzi yorug‘ bo‘ldi" yoki "burni ko‘tarildi" kabi frazeologik ko‘chimlar borki, ularni boshqa tillarga aynan tarjima qilib bo‘lmaydi. Uslubiy imkoniyatlar aynan mana shu milliy ruhni saqlab qolishga xizmat qiladi. Tadqiqotimiz davomida amin bo‘ldikki, me’yoriy ko‘chimlar tilning "skeleti" bo‘lsa, uslubiy izlanishlar natijasida yuzaga keladigan yangi ma’no jilolari uning "qon aylanish tizimi"dir. Ularsiz til qotib qolgan, hayotiyligini yo‘qotgan qoidalar majmuasiga aylanib qolgan bo‘lar edi.

Hozirgi o‘zbek tili taraqqiyotida ma’no ko‘chishi faqat badiiy yoki so‘zlashuv nutqi bilan cheklanib qolmay, ilmiy terminologiyaning shakllanishida ham faol ishtirok etmoqda. Masalan, tilshunoslikdagi "so‘zning ildizi", "gapning egasi", matematikadagi "sonning darajasi" yoki tibbiyotdagi "yurak klapani" kabi tushunchalar negizida sof metaforik ko‘chimlar yotadi.

Bu jarayonning qiziqarli tomoni shundaki, dastlab uslubiy yangilik sifatida paydo bo‘lgan ko‘chma ma’no, muayyan soha doirasida barqarorlashib, qat’iy lisoniy me’yorga - terminga aylanadi. Bu esa tilning ichki resurslari hisobiga fanning murakkab tushunchalarini ifodalash imkonini beradi. Tadqiqotimiz shuni ko‘rsatadiki, lisoniy me’yorning bunday kengayishi tilning semantik tizimi naqadar moslashuvchan ekanligidan dalolat beradi.

Ma’no ko‘chish usullari, ayniqsa, kinoya va kesatiq (ironiya) lisoniy me’yor hamda nutq etikasi chorrahasida turadi. Jamiyatda muloqot madaniyatini yuksaltirishda ko‘chma ma’nolardan o‘rinli foydalanish muhim ahamiyatga ega. Zero, uslubiy imkoniyatdan foydalanaman deb, o‘rinsiz qo‘llanilgan kinoya yoki metonimiya muloqotning buzilishiga (kommunikativ muvaffaqiyatsizlikka) olib kelishi mumkin.

Shu ma’noda, hozirgi o‘zbek tili me’yorlarini o‘rganishda ko‘chma ma’nolarning kontekstual xususiyatlarini inobatga olish zarur. Masalan, rasmiy-ish qog‘ozlari uslubida ma’no ko‘chishining deyarli uchramasligi bu uslubning qat’iy me’yoriy chegarasidir. Aksincha, notiqlik san’ati va publitsistikada ko‘chma ma’nolar tinglovchi auditoriyani jalb qilishning eng samarali usuli hisoblanadi. Bizning kuzatishlarimizga ko‘ra, mahoratli so‘zlovchi lisoniy me’yorni buzmagan holda, uslubiy imkoniyatlardan foydalanib, o‘z fikrini ham mantiqiy, ham emotsional jihatdan mukammal yetkazib bera oladi.

Asosiy qismdagi tahlillarni umumlashtirib aytadigan bo‘lsak, ma’no ko‘chish usullari hozirgi o‘zbek tilining intellektual salohiyatini ko‘rsatuvchi ko‘zgudir. Ular tildagi neologizmlar o‘rnini to‘ldiradi, nutqqa rang-baranglik bag‘ishlaydi va eng muhimi, milliy dunyoqarashimizni til qatlamlarida muhrlaydi. Lisoniy me’yor va uslubiy imkoniyatlarning dialektik bog‘liqligi esa tilimizning kelajakdagi taraqqiyot yo‘nalishlarini belgilab beruvchi asosiy omillardan biri bo‘lib qolaveradi.

Xulosa

Hozirgi o‘zbek tilida ma’no ko‘chish usullarini lisoniy me’yor va uslubiy imkoniyatlar doirasida tadqiq etish shuni ko‘rsatadiki, bu hodisa tilning shunchaki estetik bezagi emas, balki uning yashash va rivojlanish mexanizmidir. Tadqiqot davomida ma’no ko‘chishining metafora, metonimiya, sinekdoxa va kinoya kabi turlari tilning lug‘at tarkibini boyitishda hamda nutqning ta’sirchanligini oshirishda tengsiz imkoniyatlarga ega ekanligi ma’lum bo‘ldi. Lisoniy me’yor ushbu ko‘chimlar ichidan eng hayotiylarini saralab, tilning barqaror qatlamiga o‘tkazsa, uslubiy imkoniyatlar har bir so‘zlovchi yoki ijodkorga tildan individual foydalanish erkinligini beradi.

Xususan, ko‘chma ma’nolarning nominativ vazifasi orqali tilda yangi tushunchalarning nomlanishi tildagi tejamkorlik qonuniyatiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, badiiy va publitsistik nutqda kuzatilayotgan yangicha ko‘chimlar o‘zbek tilining naqadar moslashuvchan va boy ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Ma’no ko‘chishini faqat adabiy tushuncha sifatida emas, balki kognitiv va pragmatik jarayon sifatida o‘rganish hozirgi o‘zbek tilshunosligining eng dolzarb vazifalaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Xulosa qilib aytganda, lisoniy me’yor va uslubiy erkinlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlash nutq madaniyatining bosh mezoni hisoblanadi. Ma’no ko‘chish usullaridan o‘rinli va mahorat bilan foydalanish nafaqat fikrni aniq yetkazishga, balki milliy tilimizning jozibasi va mantiqiy quvvatini to‘laqonli namoyon etishga xizmat qiladi. Mazkur izlanishlarimiz kelgusida o‘zbek tili leksikologiyasi va uslubiyatiga oid darslik hamda qo‘llanmalarni yangi nazariy va amaliy ma’lumotlar bilan boyitishda muhim poydevor bo‘la oladi.

Hozirgi o‘zbek tilida ma’no ko‘chish usullarini lisoniy me’yor va uslubiy imkoniyatlar doirasida tadqiq etish shuni ko‘rsatadiki, bu hodisa tilning shunchaki estetik bezagi emas, balki uning yashash va rivojlanish mexanizmidir. Tadqiqot davomida ma’no ko‘chishining metafora, metonimiya, sinekdoxa va kinoya kabi turlari tilning lug‘at tarkibini boyitishda hamda nutqning ta’sirchanligini oshirishda tengsiz imkoniyatlarga ega ekanligi ma’lum bo‘ldi. Lisoniy me’yor ushbu ko‘chimlar ichidan eng hayotiylarini saralab, tilning barqaror qatlamiga o‘tkazsa, uslubiy imkoniyatlar har bir so‘zlovchi yoki ijodkorga tildan individual foydalanish erkinligini beradi.

Shuni alohida qayd etish joizki, ma’no ko‘chishining nominativ vazifasi orqali tilda yangi tushunchalarning nomlanishi til tejamkorligi qonuniyatiga to‘laqonli xizmat qiladi. Mavjud so‘zlarning semantik ko‘lami kengayishi natijasida til ortiqcha lug‘aviy yukdan xalos bo‘ladi va tushunchalar o‘rtasidagi mantiqiy aloqalar yanada oydinlashadi. Shu bilan birga, badiiy va publitsistik nutqda kuzatayotganimiz yangicha ko‘chimlar o‘zbek tilining naqadar moslashuvchan, boy va harakatchan ekanligini yana bir bor isbotlaydi. Ma’no ko‘chishini faqat adabiy-nazariy tushuncha sifatida emas, balki kognitiv va pragmatik jarayon sifatida baholash hozirgi o‘zbek tilshunosligining eng dolzarb yo‘nalishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Shuningdek, tadqiqotimiz natijalari shuni ko‘rsatadiki, lisoniy me’yor va uslubiy erkinlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlash nutq madaniyatining bosh mezoni hisoblanadi. Ma’no ko‘chish usullaridan o‘rinli va mahorat bilan foydalanish nafaqat fikrni aniq yetkazishga, balki milliy tilimizning jozibasi va mantiqiy quvvatini to‘laqonli namoyon etishga yo‘l ochadi. Bu jarayonda har bir ko‘chim ortida turgan milliy dunyoqarash, xalqona falsafa va madaniy kodlarni to‘g‘ri talqin qilish tilning ijtimoiy vazifasini yanada mustahkamlaydi.

Shuningdek, lisoniy me’yor va uslubiy erkinlik o‘rtasidagi muvozanatni saqlash nutq madaniyatining bosh mezoni hisoblanadi. Ma’no ko‘chish usullaridan o‘rinli va mahorat bilan foydalanish nafaqat fikrni aniq yetkazishga, balki milliy tilimizning jozibasi va mantiqiy quvvatini to‘laqonli namoyon etishga yo‘l ochadi. Bu jarayonda har bir ko‘chim ortida turgan milliy dunyoqarash, xalqona falsafa va madaniy kodlarni to‘g‘ri talqin qilish tilning ijtimoiy vazifasini yanada mustahkamlaydi. O‘zbek tili tabiatidagi andisha, parda orqali gapirish va lutf qilish kabi xususiyatlar ko‘chma ma’nolar orqali o‘zining eng yuksak cho‘qqisiga chiqadi.

Xulosa qilib aytganda, hozirgi o‘zbek tilidagi ma’no ko‘chish usullari til tizimining ichki quvvatini ko‘rsatuvchi eng yorqin indikatorlardan biridir. Ularning me’yoriy barqarorligi tilning tushunarliligini, uslubiy jilolanishi esa uning yashovchanligini ta’minlaydi. Mazkur izlanishlarimiz kelgusida o‘zbek tili leksikologiyasi, semantikasi va uslubiyatiga oid darslik hamda ilmiy qo‘llanmalarni yangi nazariy qarashlar va zamonaviy amaliy ma’lumotlar bilan boyitishda muhim poydevor bo‘lib xizmat qiladi. Ma’no ko‘chishini faqat adabiy-nazariy tushuncha sifatida emas, balki kognitiv va pragmatik jarayon sifatida baholash tilshunosligimizni jahon andozalari darajasida rivojlantirishga yordam beradi. Zero, tilning imkoniyatlarini chuqur anglash va uni amalda to‘g‘ri qo‘llash milliy tafakkur taraqqiyotining asosiy shartidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Abduazizov, A. (2010). Tilshunoslik nazariyasiga kirish. Toshkent: Sharq.
2. Begmatov, E., & Murtazoyev, B. (2004). Nutq madaniyati asoslari. Toshkent: O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti.
3. Doniyorov, R., & Yo‘ldoshev, B. (2006). O‘zbek tili uslubiyati. Toshkent: Universitet.
4. Hojiyev, A. (2002). Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. Toshkent: O‘zbekiston milliy ensiklopediyasi.
5. Mahmudov, N. (2012). Tilning mukammal tadqiqi yo‘llarida. Toshkent: Fan.
6. Mahmudov, N., & Rafiyev, A. (2007). O‘zbek tili stilistikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
7. Mirzayev, M., Usmonov, S., & Rasulov, I. (1978). O‘zbek tili. Toshkent: O‘qituvchi.
8. Nematov, H., & Rasulov, R. (1992). O‘zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. Toshkent: O‘qituvchi.
9. Nurmonov, A. (2002). Tanlangan asarlar (3 jildlik). Toshkent: Akademnashr.
10. Rasulov, R. (2007). Umumiy tilshunoslik. Toshkent: Bilim.
11. Sayfullayeva, R., Mengliyev, B., & Boqiyeva, G. (2009). Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: Fan va texnologiya.
12. Shomaqsudov, A., Rasulov, I., Qo‘ng‘urov, R., & Rustamov, H. (1983). O‘zbek tili stilistikasi. Toshkent: O‘qituvchi.
13. Tursunov, U., Muxtorov, J., & Rahmatullayev, Sh. (1992). Hozirgi o‘zbek adabiy tili. Toshkent: O‘qituvchi.
14. Yo‘ldoshev, B. (1993). O‘zbek tili frazeologiyasi va uslubiyat masalalari. Samarqand: SamDU nashri.
15. Zamonaviy o‘zbek tili. (2013). Leksikologiya. Frazeologiya. Leksikografiya. Toshkent: Mumtoz so‘z.